

- ретроспективний аналіз розроблення проблеми психологічних основ підготовки дає змогу визначити, що, по-перше, її актуальність перебуває в прогресивному розвитку; по-друге, вивчення зазначеної проблеми має здійснюватися за певними напрямками: психодіагностика й прогнозування професійної придатності особистості; дослідження професійного становлення фахівця; визначення та розвиток професійно важливих якостей особистості у процесі професійного становлення; дослідження психологічних детермінантів процесу підготовки; психологічне забезпечення професійної підготовки.

У перспективі планується дослідження одного із вище вказаних напрямів, а саме: вивчення психологічних детермінант, що зумовлюють успішність професійного становлення майбутніх фахівців у процесі їх професійної підготовки.

Список використаних джерел

1. Большая психологическая энциклопедия. – М. : Эксмо, 2007. – 544 с.
2. Климов Е.А. Психология профессионала / Е.А. Климов. – М.: Изд-во «Ин-т практич. психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996. – 400 с.
3. Подоляк Л.Г. Психология вищої школи : навч. посіб. [для магістрів і аспірантів] / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко. – К. : ТОВ «Філ-студія», 2006. – 320 с.
4. Психология праці та професійної підготовки особистості : навч. посіб. / [за ред. П.С. Перепелиці, В.В. Рибалки]. – Хмельницький : ТУП, 2001. – 330 с.
5. Решетова З.А. Психологические основы профессионального обучения / З.А. Решетова. – М., 1985. – 207 с.
6. Семиченко В.А. Психология педагогической деятельности: навч. посіб. / В.А. Семиченко. – К.: Вища шк., 2004. – 335 с.
7. Чирков В.И. Психологические основы подготовки кадров / В.И. Чирков. – Ярославль, 1988. – 48 с.

References

1. Bol'shaja psihologicheskaja jenciklopedija. – М. : Jeksimo, 2007. – 544 s.
2. Klimov E.A. Psihologija professionala / E.A. Klimov. – М. : Izd-vo «In-t praktich. psihologii», Voronezh: NPO «MODJEK», 1996. – 400 s.
3. Podolyak L.G. Psy`xologiya vy`shhoyi shkoly` : navch. posib. [dlya magistriv i aspirantiv] / L.G. Podolyak, V.I. Yurchenko. – К. : TOV «Fil-studiya», 2006. – 320 s.
4. Psy`xologiya pracі ta profesijnoyi pidgotovky` osoby`stosti : navch. posib. / [za red. P.S. Perepely`ci, V.V. Ry`balky`]. – Xmel`ny`cz`ky`j : TUP, 2001. – 330 s.
5. Reshetova Z.A. Psihologicheskie osnovy professional'nogo obuchenija / Z.A. Reshetova. – М., 1985. – 207 s.
6. Semy`chenko V.A. Psy`xologiya pedagogichnoyi diyal`nosti : navch. posib. / V.A. Semy`chenko. – К.: Vy`shha shk., 2004. – 335 s.
7. Chirkov V.I. Psihologicheskie osnovy podgotovki kadrov / V.I. Chirkov. – Jaroslavl', 1988. – 48 s.

Резюме. В статье определены этапы изучения психологических основ подготовки специалистов (психотехнически-развивательный, психологических аспектов профессиональной подготовки и мастерства, психологической системы деятельности и подготовки, изучения и развития психологических основ профессиональной подготовки), в процессе которой происходит их профессиональное становление. Осуществлена характеристика каждого из указанных этапов, определено содержание и направления психологических основ профессиональной подготовки.

Ключевые слова: профессиональное становление, психологические основы подготовки, профессиональная подготовка, профессиональная деятельность, личность специалиста.

Summary. In the article it is defined the stages of the study of psychological basis of specialists' training (psychotechnical-developmental, of psychological aspects of professional training and skill, of psychological system of activity and training, of psychological basis of professional training study and development), in the process of which eventuates their professional formation. It is characterized each of the given stages, defined the contents and direction of psychological basis of professional training.

Key words: professional formation, psychological basis of training, professional training, professional activity, personality of specialist.

УДК 378.091.33-027.22:373.3

І.Д. ІСТИНЮК

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА – ПРОВІДНИЙ ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

У статті теоретично обґрунтовано сутність педагогічної практики майбутніх учителів початкових класів в процесі формування їх готовності до інноваційної виховної діяльності з молодшими школярами. Здійснено аналіз особливостей організації різних видів педагогічної практики та показана їх роль у розвитку

творчої активності і самостійності студентів, формуванню їх як соціально активних особистостей з інноваційним потенціалом.

Ключові слова: практика, педагогічна практика студентів, види педагогічної практики майбутніх учителів початкових класів, інноваційна виховна діяльність учителя, готовність до інноваційної виховної діяльності, організація педагогічної практики.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство формує соціальне замовлення на нові підходи в системі освіти, нове педагогічне мислення, нове ставлення педагога до своєї діяльності, результатом якої має бути виховання „інноваційної людини”. Професійна зорієнтованість на інноваційну виховну діяльність зосереджується під час навчання у вищому навчальному закладі. Цей період, коли майбутній педагог особливо чутливий до складних проблем освіти, складних педагогічних ситуацій, вважають сенситивним (сприятливим) для розвитку мотиваційно-ціннісного ставлення до педагогічних інновацій [2, с. 283]. Для цього в освітній сфері має панувати дух творчості, постійного пошуку, які є живильним середовищем для нових ідей, шукань, досягнень.

Інноваційна виховна діяльність буде успішною тоді, коли студент, майбутній педагог, чітко усвідомлює практичну значущість різних інновацій у системі виховання не лише на професійному, а й на особистісному рівні. Проте, входження педагога в інноваційний процес часто відбувається спонтанно, без урахування його професійної та особистісної готовності до інноваційної діяльності.

Готовність – це активна суспільна і професійно-педагогічна позиція суб’єкта, яка спонукає до інноваційної діяльності та сприяє її продуктивності.

В Україні проведено чимало досліджень, у яких розкриваються загальнотеоретичні проблеми становлення та розвитку готовності студентів до певного виду педагогічної діяльності (А. Ліненко, Г. Троцько та інші); формування готовності, спрямованої на особистісне та професійне удосконалення майбутніх педагогів: морально-психологічної готовності (Л. Кондрашова), готовності до професійного саморозвитку (О. Пехота), готовності до здійснення окремих аспектів виховної діяльності (О. Безпалько, В. Васенко), готовності до інноваційної професійної діяльності (І. Богданова, І. Гавриш, М. Гадецький) тощо.

Важливою у забезпеченні готовності студентів до інноваційної виховної діяльності з учнями початкової школи виступає педагогічна практика. У результаті проходження педагогічної практики у студента відбувається трансформація уявлень про себе, пізнання себе, своїх особливостей та можливостей, самооцінювання готовності як важливої якості у подальшій педагогічній діяльності.

Основні аспекти практичної підготовки студентів знаходимо у працях О. Абдулліної, В. Краєвського, Л. Борікової, І. Карпюка, С. Кисельгоф, М. Козія, Н. Кузьміної, Р. Нью, І. Огороднікова, А. Піскунова, В. Розова, Н. Сорокіна, В. Тарантей, Л. Хомич, А. Щербакіна, Д. Шона та ін.

Своєчасність і доцільність досліджуваної проблеми зумовлена необхідністю розв’язання суперечності між потребою формування готовності студентів до інноваційної виховної діяльності з молодшими школярами в процесі педагогічної практики та недостатньою обґрунтованістю теоретико-методичних засад такої діяльності.

Відповідно, **метою даної статті** є теоретично обґрунтувати сутність та особливості організації педагогічної практики майбутніх учителів початкових класів в процесі формування їх готовності до інноваційної виховної діяльності з молодшими школярами.

Результати теоретичного дослідження. Аналіз психолого-педагогічних досліджень показав, що проблема готовності студентів до інноваційної виховної діяльності з молодшими школярами у процесі педагогічної практики є актуальною.

Готовність студента до інноваційної виховної діяльності нами визначено як особистісно-професійну якість, що характеризується усвідомленням значущості та інтересом студента до виховання учнів на інноваційних засадах; наявністю мотивації з одночасним набуттям спеціальних знань, умінь, які втілюються в організацію виховної роботи; потребами творчої самоактуалізації й самореалізації.

Структуру готовності студентів до інноваційної виховної діяльності становлять такі компоненти: мотиваційний – інтерес до нововведень, усвідомлення важливості та доцільності впровадження інновацій у виховний процес початкової школи; когнітивний – знання та розуміння сутності, специфіки інноваційної виховної діяльності з учнями молодшого шкільного віку, саморозуміння й розуміння іншого, оцінювання й самооцінювання; креативний – здатність до творчості та перетворень, оригінальність, гнучкість, критичність мислення; спонукально-практичний – дієвість, уміння здійснювати інноваційну виховну діяльність, бажання і прагнення творчо реалізувати набутий досвід у педагогічній практиці.

Проаналізуємо сутність поняття «педагогічна практика студентів».

Слово „практика” походить з грецької („praktike”) і означає справа, дія [7, с. 348].

У філософському словнику практику визначено як цілісну систему операцій, при цьому акцентується на тому, що структура практики включає в себе потребу, мету, мотив, діяльність у вигляді її окремих актів, предмет, на який спрямована ця діяльність, засоби, за допомогою котрих досягається мета і результат діяльності [8, с. 523].

За психологічним словником, практика – це матеріальна, чуттєво-предметна, цілепокладаюча діяльність людини, яка містить засвоєння й перетворення соціальних об’єктів і складає всезагальну основу, рушійну силу людського суспільства та пізнання [6, с. 352].

Український педагогічний словник подає визначення практики як цілеспрямованої, чуттєво-предметної діяльності людей, змістом якої є перетворення природи і суспільства; специфічної людської форми життєдіяльності, спосіб буття людини у світі [1, с. 268].

До визначення поняття „педагогічна практика” спостерігаються різні наукові підходи, зокрема: складова частина психолого-педагогічної підготовки студентів, у процесі якої вони набувають необхідних практичних умінь та навичок (О. Абдуліна, Л. Горбунова, С. Кісельгоф, П. Решетников, В. Сластьонін, І. Харламов та ін.); сполучна ланка між теоретичним навчанням студента і його самостійною практичною педагогічною діяльністю в школі (В. Кан-Калік, А. Мосін і Є. Гуц, В. Розов, Г. Шульдик, Д. Ягофарова та ін.); спосіб ознайомлення з особливостями навчально-виховного процесу на основі безпосередньої участі в ньому практикантів (С. Гончаренко); об'єкт конструювання, в результаті якого створюється проект існуючої ще не в дійсності, а в уявленні педагогічної діяльності (В. Краєвський); ідентифікація студента з новою соціальною роллю майбутнього вчителя-практиканта, в результаті якої у студента відбувається зрушення у його „Я-концепції”, трансформація уявлень про себе, коригування самооцінювання і самостановлення (О. Мельник, В. Юрченко); шлях до розвитку творчого (нестандартного, інноваційного) мислення, творчого ставлення до педагогічної діяльності (Л. Хомич); засіб формування педагогічних умінь і навичок і розвитку пізнавальної та творчої активності майбутнього вчителя, діагностики рівня його професійно-педагогічного спрямування і підготовленості, закріплення та поглиблення теоретичних знань (Л. Нечипоренко, Г. Троцко).

У контексті проблеми нашого дослідження педагогічну практику розуміємо як важливу складову професійно-практичної підготовки студентів, що забезпечує формування умінь та навичок практичної інноваційної виховної діяльності з молодшими школярами.

Організація педагогічної практики регламентується Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, затвердженим наказом Міністерства освіти України №161 від 2 червня 1993 р., Положенням про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України, затвердженим наказом Міністерства освіти України № 93 від 8 квітня 1993 року [4; 5].

У Концепції педагогічної освіти, яка розроблена Академією педагогічних наук України, містяться чіткі і науково обґрунтовані завдання педпрактики [3]. У цьому документі наголошується, що „практична підготовка здійснюється через навчальні та фахові педагогічні практики” [3, с. 17]. Форма, тривалість і терміни проведення практики визначаються окремо для кожної спеціальності з урахуванням особливостей освітньо-кваліфікаційного рівня цієї спеціальності та особливостей ВНЗ.

Враховуючи це, Концепція педагогічної освіти визначає таку мету й основні завдання педагогічної практики [3, с. 17]: поглиблення теоретичних знань на основі практичного навчання; вироблення у майбутніх педагогів умінь та навичок практичної діяльності у навчально-виховних закладах; формування та розвиток професійно-педагогічних умінь і навичок; оволодіння сучасними методами і формами педагогічної діяльності, новими прогресивними технологіями навчання; формування творчого дослідницького підходу до педагогічної діяльності.

Дослідженням проблеми організації педагогічної практики та шляхів підвищення її ефективності у підготовці студентів займалися такі вчені, як І. Колеснікова, Г. Коджаспірова, В. Максимов, В. Решетников, В. Сластьонін, Л. Спирін, І. Харламов, Д. Ягофарова та ін.

Пошуку шляхів формування особистості педагога у процесі педагогічної практики присвячені дисертаційні дослідження Н. Казакової „Організаційно-методичні засади педагогічної практики майбутніх учителів початкової школи в умовах ступеневої підготовки”, Л. Кацової „Формування професійного інтересу у майбутніх учителів у процесі педагогічної практики”, Л. Манчуленко „Формування творчого стилю діяльності майбутніх педагогів у процесі педагогічної практики”.

У процесі педагогічної практики, на нашу думку, посилюється самостійність студента у розвитку й застосуванні педагогічних умінь як основної умови формування готовності. Це буде сприяти формуванню професійно значущих якостей і властивостей для інноваційної виховної діяльності з молодшими школярами, а саме: педагогічного мислення, педагогічної рефлексії, мотивації педагогічної діяльності, комунікативності, педагогічного такту і культури та ін.

Види практик для того чи іншого напрямку підготовки, спеціальності або спеціалізації, їх форми, тривалість і терміни проведення визначаються навчальним планом. Особливості змісту видів практики розкривають наскрізна та робоча програми. З метою оптимізації практичної підготовки студентів розроблені різного спрямування методично-інструктивні матеріали.

У контексті нашого дослідження найбільш сприятливими для формування готовності студентів до інноваційної виховної діяльності з молодшими школярами вважаємо такі види практики, як „Виховна практика” та „Неперервна педагогічна практика”.

Під час проходження виховної практики студенти виступають в ролі помічника класовода (класного керівника), помічника вихователя групи продовженого дня. При цьому вони оволодівають методикою виховної роботи в початковій школі у всій її багатогранності і складності, у них виробляються вміння здійснювати психолого-педагогічне вивчення учня й колективу та аналізувати отримані результати.

Метою педагогічної практики „Пробні уроки” є вироблення в студентів професійних умінь і навичок підготовки, організації та проведення навчальних занять у загальноосвітніх школах, реалізації триєдиної мети уроку.

Педагогічна неперервна практика інтегрує у своєму змісті теоретичні знання та практичні навички, набуті при проведенні попередніх видів практики. Метою практики є підготовка студента до цілісного виконання функцій учителя-класовода, проведення навчально-виховної роботи з учнями початкової школи.

Вихідними положеннями до організації педагогічної практики виступили принципи: 1) принцип інтеграції теоретичної та практичної підготовки передбачає взаємозв'язок і взаємопроникнення теорії та практики, попереднє теоретичне осмислення студентами змісту практичної діяльності, оцінку й узагальнення передового педагогічного досвіду і власного досвіду й активну, систематичну участь студентів і викладачів вищих навчальних закладів у шкільній педагогічній практиці; 2) принцип поступового ускладнення завдань практики передбачає не лише ступеневість підготовки, а й урахування здібностей студента і рівня сформованості його компетенцій в організації виховного процесу з молодшими школярами; 3) принцип інноваційності у виховній діяльності передбачає націлення студентів на використання у виховній діяльності з молодшими школярами форм, методів, прийомів роботи, які відповідають особливостям особистості сучасного школяра та сучасної школи.

Обов'язком методистів і шкільних учителів є консультування студентів у процесі підготовки їх до занять, присутність на виховних заняттях разом з іншими практикантами, аналіз проведеного заняття.

Результатом педагогічної практики є не просто отримання та поглиблення знань про педагогічну діяльність, оволодіння певними вміннями, а формування особистості студентів як майбутніх учителів-вихователів, якісна зміна їх внутрішнього світу, психології, поведінки, вироблення основ їх індивідуального стилю діяльності.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, педагогічна практика розвиває творчу активність і самостійність студентів, сприяє формуванню їх як соціально активних особистостей з інноваційним потенціалом.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Подальшого наукового вивчення потребують: інтеграція навчальних і виховних інновацій у початковій ланці освіти, формування готовності студентів до впровадження інноваційних та інформаційно-комунікативних технологій в індивідуальну виховну роботу з молодшими школярами тощо.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : ЛИБІДЬ, 1997. – 376 С.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. Посіб. / І. М. Дичківська. – К. : АКАДЕМВИДАВ, 2004. – 352 С.
3. Концепція педагогічної освіти України – К. : ЛИБІДЬ, 1991. – 20 С.
4. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, затверджене наказом Міністерства освіти України 2 червня 1993 [Електронний ресурс] – режим доступу // http://www.osvita.org.ua/student/studying/pravo/1993nak_161.html
5. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України, наказ Міністерства освіти України від 8 квітня 1993 року № 93 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міносвіти № 351 (0351281-94 від 20.12.94) // Інформ. Зб. Міністерства освіти України. – 1993. – № 17–18. – С. 16 – 30.
6. Ребер А. Большой толковый психологический словарь : в 2 т. : пер. с англ. / А. Ребер. – М.: Вече, 2000. – Т.1: А–о. – 592 с.; т. 2: П–Я. – 560 с.
7. Семотюк О. П. Сучасний словник іншомовних слів / О. П. Семотюк. – Харків: Веста : Ранок, 2007. – 464 с.
8. Філософський енциклопедичний словник / [голова редкол. В. І. Шинкарук]. – К. : Абрис, 2002. – 744 С.

References

1. Goncharenko S. Ukrayins'kyj pedagogichnyj slovnyk / s. Goncharenko. – K. : LY`BID`, 1997. – 376 s.
2. Dy`chkivs`ka I. M. Innovacijni pedagogichni tehnologiyi : navch. Posib. / I.M. Dy`chkivs`ka. – K. : AKADEMVI`DAV, 2004. – 352 s.
3. Konceptiya pedagogichnoyi osvity` Ukrayiny` – K. : LY`BID`, 1991. – 20 s.
4. Polozhennya pro organizaciyu navchal'nogo procesu u vy`shhy`x navchal`ny`x zakladax, zatverdzhene nakazom Ministerstva osvity` Ukrayiny` 2 chervnya 1993 [Elektronnyj resurs] – rezhy`m dostupu // http://www.osvita.org.ua/student/studying/pravo/1993nak_161.html
5. Polozhennya pro provedennya prakty`ky` studentiv vy`shhy`x navchal`ny`x zakladiv Ukrayiny`, nakaz Ministerstva osvity` Ukrayiny` vid 8 kvitnya 1993 roku №93 (iz zminamy`, vneseny`my` zgidno z nakazom Minosvity` №351 (0351281-94 vid 20.12.94) // Inform. Zb. Ministerstva osvity` Ukrayiny`. – 1993. – №17–18. – 16 – 30 s.
6. Reber A. Bol'shoj tolkovyj psihologicheskij slovar' : v 2 t. : per. s angl. / A. Reber. – M.: Veche, 2000. – T.1: A–o. – 592 s.; t. 2: P–Ja. – 560 s.
7. Semotjuk O.P. Suchasnij slovník inshomovnih sliv / o. P. Semotjuk. – Harkiv : Vesta : Ranok, 2007. – 464 s.
8. Filososfs`ky`j ency`klopedy`chny`j slovny`k / [golova redkol. V. I. Shy`nkaruk]. – K. : Abry`s, 2002. – 744 s.

Резюме. В статті теоретично описано сутність педагогічної практики майбутніх учителів початкових класів в процесі формування їхньої готовності до інноваційної виховної діяльності.

младшими школьниками. Осуществлен анализ особенностей организации различных видов педагогической практики и показана их роль в развитии творческой активности и самостоятельности студентов, формированию их как социально активных личностей с инновационным потенциалом.

Ключевые слова: практика, педагогическая практика студентов, виды педагогической практики будущих учителей начальных классов, инновационная воспитательная деятельность учителя, готовность к инновационной воспитательной деятельности, организация педагогической практики.

Summary. In the article is theoretically based the essence of pedagogical practice of future teachers of elementary school in the process of forming their readiness for innovative educational activity with junior pupils. It is realized the analysis of features of different types organization of pedagogical practice and demonstrated their role in development of creative activity and independence of students, their forming as socially active personalities with innovative potential.

Key words: practice, pedagogical practice of students, types of pedagogical practice of future teachers of elementary school, innovative educational activity of teacher, readiness to innovative educational activity, organization of pedagogical practice.

УДК [159.923: 613.86]-053.6

М.М. КИДАЛОВА

ФАСИЛІТАТИВНИЙ СУПРОВІД ЕМОЦІЙНИХ БАР'ЄРІВ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ ЯК УМОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

У статті актуалізовано проблему супроводу долаття емоційних бар'єрів у підлітковому віці в контексті директивних і гуманістичних перспектив. Необхідність застосування фасилітації як гуманістичного підходу в роботі з емоційними бар'єрами підлітків з урахуванням їх специфіки обґрунтовується через створення комплексу сприятливих умов для соціалізованого переживання умовно негативних явищ на кшталт емоційних бар'єрів.

Ключові слова: емоційний бар'єр, психологічний бар'єр, психологічний захист, психоімунна система, психологічне здоров'я, перехідний період розвитку, умови невизначеності, особистісні зміни, емоційний інтелект, емоційна зрілість, директивний супровід, фасилітація емоційного розвитку.

Постановка проблеми. Прогресування в підлітковому віці емоційних бар'єрів як переживання напружених психічних станів перехідного періоду розвитку складно вирішувана проблема шкільного й сімейного виховання. Аналіз експертних оцінок педагогів, психологів, батьків показав, що до 7-8 класу діапазон емоційних проблем різко розширюється [9]. На їх думку, підлітки – «учорашні діти» стають некерованими й непередбачуваними у своїй поведінці. Ці явища переважно аргументуються природними особливостями підліткового віку, з якими неможливе щось зробити.

Водночас у рамках традиційного освітнього й сімейного середовища такі емоційні проблеми як емоційні бар'єри (наприклад, агресивність) намагаються усунути, посиляючись на їх негативний характер. Висока вираженість і стійкість емоційних бар'єрів (ЕБ) підлітків не тільки ускладнює і блокує спілкування з однолітками і іншими категоріями, гальмуючи процеси соціалізації [3; 5], але і в окремих випадках сприяє дисгармонійним тенденціям психічного розвитку, порушенню психологічного здоров'я [2; 6; 7; 21; 23]. Спостерігається неконструктивність, ригідність і стереотипність способів взаємодії підлітка із зовнішнім і внутрішнім середовищами [16; 17].

Сьогодні соціальними інститутами недооцінюється значимість природного переживання й самостійного подолання ЕБ підлітками. Виникає питання правомірності й адекватності застосування чинних підходів до рішення таких проблем підліткового віку щодо ситуації розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Раніше, на вибірці з 98 респондентів у віці 13-14 років, нами було виявлено [9], що прогресування ЕБ – це закономірне і поширене явище підліткового віку (61,2% респондентів демонструють високий і дуже високий рівень емоційних перешкод у міжособистісному спілкуванні та взаємодії). Емоції в цьому віці явно ускладнюють, блокують і дезорганізуюватимуть спілкування, заважають встановлювати контакти з оточуючими. Зокрема, підліткам характерні такі власне ЕБ, які, за В. Бойка (автора методики «Діагностика емоційних бар'єрів в міжособистісному спілкуванні») безпосередньо виявляються в міжособистісному спілкуванні: неадекватний прояв емоцій (50,0%), невміння управляти емоціями (42,8%), небажання зближуватися з людьми на емоційній основі (38,8%), негнучкість і нерозвиненість емоцій (20,4%), домінування негативних емоцій (14,3%).

Бар'єрами в спілкуванні підлітків виступають висока комунікативна агресивність (21,5%), нетерпимість до невизначеності (20,4%), фрустраційна нетолерантність (20,4%), низька толерантність до двозначності (64,3%), ригідність (9,2%), фрустрація (7,1%), тривожність високого (28,6%) і середньовисокого (41,8%) рівнів, схильність до переживання низької і легкої депресії (80,6%).

За результатами опитування батьків обстежуваних 44,2% підлітків переживають напружені психічні стани, які негативно позначаються на спілкуванні, 80,0% – уникають спілкування з певними однолітками і 67,2% – з близькими родичами, 76,3% підлітків не підтримують тривалі стосунки з однолітками.